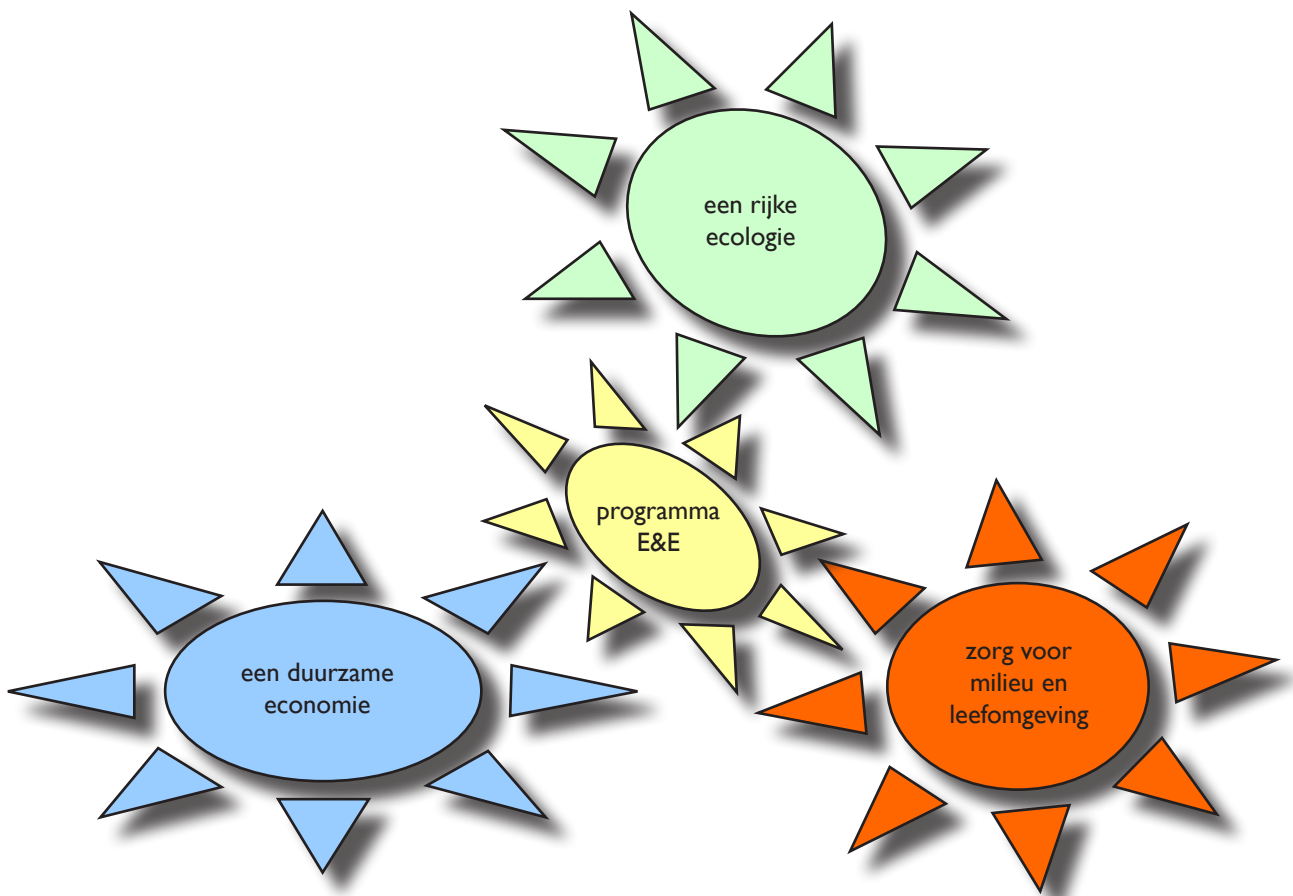

Ecologie & Economie in balans in de Eemsdelta

- ...van afsprakenkader *naar* erkenning geven en serieus nemen
- ...van tijd om elkaar te bestrijden *naar* tijd voor samenwerking
- ...van balans *naar* méér economie en méér ecologie
  - ...van klein zeer *naar* groot denken
  - ...van grip op *naar* ruimte vóór initiatieven
  - ...van defensief doen *naar* innovatief denken
  - ...van meepraten *naar* verantwoordelijkheid nemen
- ...van elkaar uitdagen in de rechtbank *naar* elkaar aanspreken

Delfzijl

Voorwoord

Hoe komen we tot een aantrekkelijker vestigingsklimaat, meer groei van de economische activiteiten, een gezondere leefomgeving en een rijker Eems-Dollard estuarium in de Eemsdeltaregio?

De balans tussen economie, milieu en ecologie is de sleutel tot verandering. Als partners in het project 'Ecologie & Economie in balans' werken we daar sinds 2009 met elkaar aan, vol overtuiging.

Dit lukt, omdat we de balans niet zien als een weegschaal waarin economische groei en ecologische ontwikkeling elkaar in een keurslijf houden. Meer ecologie betekent dus niet per definitie minder economie of andersom. Van beide wordt door de natuur- en milieuorganisaties, het bedrijfsleven en de overheden in de Eemsdeltaregio het cruciale belang gezien. De balans zit in het samen optrekken, de verbinding zoeken, het elkaar in positieve zin uitdagen en verder helpen. De balans zit in het maken van slimme combinaties die voorheen misschien bleven liggen of niet mogelijk werden geacht.

Dit doen we uiteraard met grote affiniteit voor ondernemerschap en zorg voor de behoeften van mens en natuur. Wet- en regelgeving en beleid zijn daarbij ondersteunend. Op detailniveau kan dit wel eens geven en nemen zijn, maar op de langere termijn maken we hiermee het verschil. Er zijn nu al mooie voorbeelden dat deze aanpak werkt, zoals de vestiging van Vopak en Eemsmond Energie.

In deze notitie wordt de oogst van het project 'Ecologie & Economie in balans' tot op heden beschreven, evenals de wijze waarop we hier de komende jaren samen verder aan gaan werken.

Want, we gaan het gewoon doen!

Namens de partners¹,

Wiebe van der Ploeg
Gedeputeerde Provincie Groningen
Natuur en Landschap, Landbouw en Visserij &
bestuurlijk trekker Economie & Ecologie in balans

¹ Bijlage I is een lijst van personen die betrokken zijn bij het project, uit de volgende organisaties: Aluminium Delfzijl, Gemeente Appingedam, Gemeente Delfzijl, Gemeente Eemsmond, Gemeente Loppersum, Gemeente Oldambt, Groningen Seaports, LTO Noord, Ministerie van E, L & I, Ministerie I & M / Inspectie voor Leefomgeving en Transport, Natuur- en Milieufederatie Groningen, Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij, NUON, Provincie Groningen, RWE/Essent, Rijkswaterstaat, Samenwerkende Bedrijven Eemsdelta, Stichting het Groninger Landschap, Waddenvereniging, Waterbedrijf Groningen, Waterschap Hunze en Aa's, Waterschap Noorderzijlvest.

Eemshaven

Inhoudsopgave

1. Inleiding

1.1 Doel van de notitie	7
1.2 Achtergrond van het project	7
1.3 Missie, doelen en oplossingsrichtingen	8
1.4 Leeswijzer	8
1.5 Context	8

2. Een duurzame economie

2.1 Het gezamenlijk streefbeeld 2030	9
2.2 Bijdrage E&E aan totstandkoming van het streefbeeld	9
2.3 Aansluiten bij kansen uit omgeving	10

3. Een rijke ecologie

3.1 Het gezamenlijk streefbeeld 2030	11
3.2 Bijdrage E&E aan de totstandkoming van het streefbeeld	12
3.3 De ecologische staat en kaders	12
3.4 Oplossingsrichtingen en juridisch instrumentarium	12

4. Zorg voor het milieu en de leefomgeving

4.1 Het gezamenlijk streefbeeld 2030	13
4.2 Bijdrage E&E aan de totstandkoming van het streefbeeld	13
4.3 Het jaarlijks uitbrengen van een emissieverslag voor de regio	13
4.4 Aansluiting zoeken bij het project EemsDeltaGreen	14
4.5 Het nader uitwerken van de milieukwaliteitsdoelstelling	14
4.6 Het provinciaal toetsingskader met regionale toepassing	15

5. Borgen van de samenwerking

5.1 Provinciaal toetsingskader met regionale toepassing	17
5.2 Gezamenlijk E&E-platform	18
5.3 Een intentieverklaring en een samenwerkingsovereenkomst	18
5.4 Programma Ecologie & Economie in balans	18

Bijlage 1 Partners in Ecologie & Economie in balans

Bijlage 2 Begrippenlijst

Bijlage 3 Conceptvoorstel om te komen tot een toekomstbestendig bedrijventerrein

Bijlage 4 Periodiek overleg voor acquisitie- en vergunningverlening

Bijlage 5 Cocreatie voor oplossingsrichtingen estuarium

Bijlage 6 Het emissieverslag

Delzijl

I. Inleiding

In 2009 is op initiatief van de provincie Groningen het project 'Ecologie en Economie in balans' (E&E) gestart, vanuit de wens om met de partijen rond de haven- en industrieterreinen in de Eemsdelta te komen tot een nieuwe manier van samenwerken. En met succes. In 2012 staat er een stevig platform, waarin de 'partners' zich gezamenlijk inzetten voor een gezonde balans tussen de ecologische, milieutechnische en economische ontwikkeling in de regio. De partners hebben daarbij in de afgelopen jaren een nieuwe manier van werken ontwikkeld, waarbij gesproken wordt in termen van kansen benutten en elkaar versterken in plaats van inperken en vasthouden.

1.1 Doel van de notitie

In deze notitie wordt de oogst van het project tot op heden beschreven. Dit **tussenproduct** is bedoeld om de eerste resultaten vast te leggen en een stap verder te komen in het uitwerken van de doelen, kansen en acties. Het is een belangrijke basis voor de verdere samenwerking.

De notitie vormt input voor de op te stellen **intentieverklaring** tussen de betrokken overheden, het bedrijfsleven en de natuur- en milieuorganisaties (NMO's). In deze intentieverklaring zullen afspraken worden vastgelegd over hoe de partijen een bestendige dialoog met elkaar gaan organiseren en worden de gezamenlijke doelen en opgaven geformuleerd. De afspraken uit deze intentieverklaring worden in de periode 2012-2013 uitgewerkt in een **samenwerkingsovereenkomst**.

Tevens zal deze notitie namens de partners in september 2012 worden aangeboden aan de Stuurgroep Ontwikkelingsvisie Eemsdelta. In de totstandkoming van de Ontwikkelingsvisie Eemsdelta zal deze notitie als één van de bouwstenen worden gebruikt.

1.2 Achtergrond van het project

De haven- en industrieterreinen in de Eemsdelta zijn aantrekkelijke vestigingslocaties voor grootschalige bedrijven door ondermeer de goede aan- en afvoermogelijkheden van grondstoffen en producten, een groot chemie- en energiecluster en een sterk agrarisch achterland. De afgelopen jaren is de interesse van het bedrijfsleven om zich hier te vestigen toegenomen.

De haven- en industrieterreinen in de Eemsdelta grenzen aan het Werelderfgoed Waddenzee en het Eems-Dollard estuarium. Deze natuurgebieden zijn kwetsbaar en deels in slechte staat, wat een grote verantwoordelijkheid voor alle partijen betekent.

De afgelopen jaren stuiten vergunningsaanvragen van een aantal bedrijven op bezwaar- en beroepsprocedures. Dit werd onder andere veroorzaakt door verschillen in beeldvorming tussen partijen en het ontbreken van een visie op de toekomstige ontwikkelingen in de beide zeehavens. Ondanks het feit dat er in de individuele dossiers uiteindelijk een balans gevonden is tussen economie en ecologie, heeft het de betrokken partijen veel tijd, geld en energie gekost. Met nog enkele honderden hectares uit te geven bedrijventerrein en een groot chemie- en energiecluster, wensen overheden, het bedrijfsleven en de NMO's dit naar de toekomst toe te voorkomen. Dit vormde in 2009 de aanleiding om het project E&E te starten en de mogelijkheden tot samenwerking gaan onderzoeken. Het gekozen projectgebied maakt onderdeel uit van de regio Eemsdelta² en is weergegeven in figuur 1.

Figuur 1 Projectgebied van het project E&E

Meer specifiek gaat het om Bedrijventerrein Oosterhorn, Bedrijventerrein Farmsumerpoort, Bedrijventerrein Fivelpoort, Zeehaven Eemshaven, Zeehaven Delfzijl, de Farmsumer binnenhaven en het naastgelegen Waddengebied, inclusief het Eems-Dollard estuarium.

² De regio Eemsdelta betreft het grondgebied van de gemeenten Appingedam, Delfzijl, Eemshaven en Loppersum.

1.3 Missie, doelen en oplossingsrichtingen

De **missie** van het project E&E is om de Eemsdeltaregio economisch te laten groeien in samenhang met de verbetering van de natuur, het milieu en de leefomgeving. Deze missie is vertaald in de volgende **doelen**:

- een aantrekkelijker vestigingsklimaat voor bedrijven;
- meer groei van de economische activiteiten, waar duurzaamheid integraal onderdeel van uitmaakt;
- een beter ecologische systeem van het Eems-Dollard estuarium;
- een hogere kwaliteit van het milieu en de leefomgeving.

Om deze doelen te bereiken worden de volgende **oplossingsrichtingen** uitgewerkt:

- het ontwikkelen van een provinciaal toetsingskader met een regionale toepassing met heldere kaders voor natuur en milieu, waarbinnen economische ontwikkelingen ruim baan krijgen;
- het inventariseren en uitwerken van oplossingsrichtingen die bijdragen aan de verbetering van het Eems-Dollard estuarium;
- het verbeteren van de samenwerking tussen partijen bij de acquisitie en vergunningverlening aan bedrijven, waarbij gezamenlijk gezocht wordt naar slimme combinaties die zowel de ecologische, de milieutechnische als economische belangen dienen;
- het jaarlijks uitbrengen van een emissieverslag voor de regio.

In de hoofdstukken 2, 3 en 4 worden deze oplossingsrichtingen toegelicht. De oplossingsrichtingen worden geborgd in een intentieverklaring tussen de overheden, het bedrijfsleven en de NMO's.

1.4 Leeswijzer

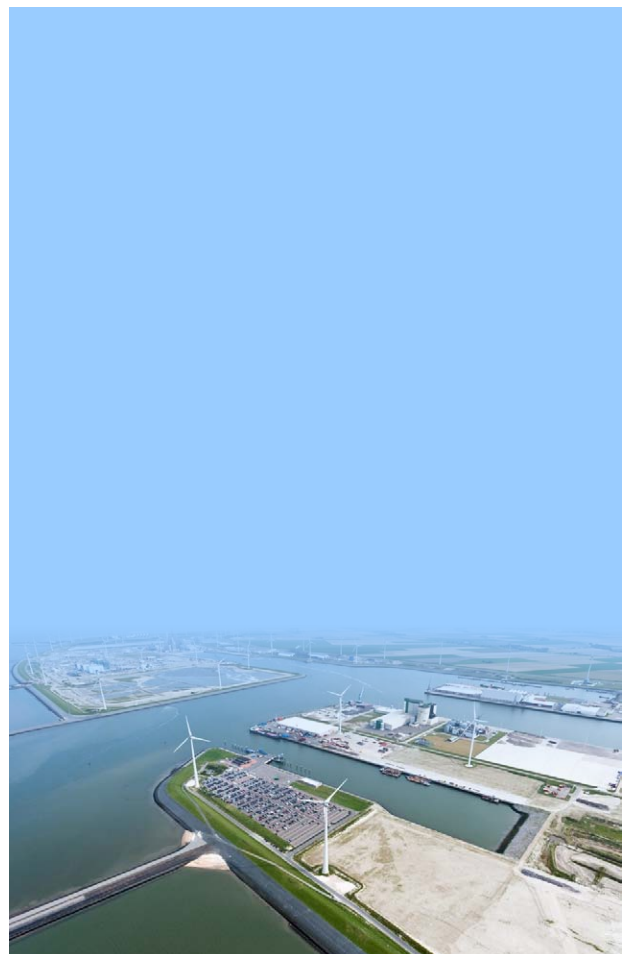
Het bereiken van een gezonde balans tussen de ecologie, de leefomgeving en de economische ontwikkelingen in het projectgebied, kan op vele manieren vorm krijgen. Om de missie een stap concreter te maken is een gezamenlijk streefbeeld gemaakt. Want hoe zien de partijen een gezonde balans tussen de ecologie, de leefomgeving en de economische ontwikkelingen in 2030 voor zich? Dit streefbeeld is tot stand gekomen in de vele gesprekken tussen de partners en door gebruik te maken van de diverse visies³ die door de individuele partijen zijn opgesteld.

De hoofdstukken 2, 3 en 4 beginnen met de beschrijving van dit streefbeeld, waarna uitgelegd wordt op welke

wijze het E&E-platform wil gaan bijdragen aan de totstandkoming hiervan. Hoofdstuk 2 beschrijft daarbij de 'duurzame economie', hoofdstuk 3 gaat in op de 'rijke ecologie' en hoofdstuk 4 op de 'zorg voor het milieu en de leefomgeving'. Hoofdstuk 5, ten slotte, beschrijft hoe het platform zich ontwikkeld en de samenwerking wordt geborgd. Bijlage 2 bevat een begrippenlijst met een toelichting van een aantal veelgebruikte begrippen uit deze notitie.

1.5 Context

Naast het project E&E spelen er vele andere ontwikkelingen in dezelfde regio, zoals Natura 2000, het opstellen van het Integraal Managementplan voor het Eems-Dollard estuarium (IMP), de Kaderrichtlijn Water (KRW), het Deltaprogramma Wadden, het Programma Naar een Rijke Waddenzee, enkele gemeentelijke bestemmingsplannen, de Havenvisie en de Economische Visie. De partners streven ernaar om zoveel mogelijk verbindingen te maken met en tussen deze initiatieven, juist om initiatieven te versterken en samenhang aan te brengen.

Eemshaven

³ Ondermeer de Havenvisie, de Economische Visie Eemsdelta, 'Meebewegen met de natuur naar een rijke en gezonde Eems Dollard', Landbouwactieplan Hoogeland, position papers NMFG en SBE.

2. Een duurzame economie

2.1 Het gezamenlijk streefbeeld 2030

In 2030 hebben er op de haven- en industrieterreinen in de Eemsdelta forse investeringen en uitbreidingen van bedrijfsactiviteiten plaatsgevonden. Een groot deel van de nog beschikbare hectares (ca. 265 voor de Eemshaven en ca. 497 voor Oosterhorn⁴) is uitgegeven. Hierdoor hebben de haven- en industrieterreinen en hun omgeving zich verder kunnen ontwikkelen tot een duurzame en gezonde economische regio met internationale allure. De regio heeft haar naam als innovatieregio waargemaakt en staat bekend om haar grootschalige energieproductie ('stopcontact van het noorden'), biobased economy, windenergieprojecten en andere lokale en grootschalige initiatieven die energie opwekken uit biomassa en restproducten. Hierbij wordt CO₂ zoveel mogelijk afgevangen en hergebruikt voor de chemische industrie, de algenteelt en (glas)tuinbouw. Het sterke agrarische achterland levert grondstoffen voor de vergroening van de industrie en blijft een belangrijke bron voor voedselproductie en werkgelegenheid. De grootschalige chemische industrie blijft prominent aanwezig en is aanzienlijk vergroend door gebruik te maken van biobased grondstoffen. De samenwerking tussen de partijen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor de omgeving hebben ertoe geleid dat er een breed palet aan facilitaire voorzieningen beschikbaar zijn op de bedrijventerreinen, zoals een adequate infrastructuur, waardoor er een optimale ketensamenwerking gerealiseerd is.

2.2 Bijdrage E&E aan totstandkoming van het streefbeeld

De toegevoegde waarde van het E&E-platform bij de totstandkoming van het streefbeeld duurzame economie wordt langs twee lijnen zichtbaar:

1. Stimuleren van de samenwerking tussen bedrijven en in de keten

In een duurzame economie wordt gestreefd naar vergroening, verduurzaming en innovatie. Door het organiseren van een dialoog tussen bedrijven en het faciliteren van haalbaarheidsstudies en onderzoek worden in het E&E-platform kansrijke combinaties en initiatieven geïdentificeerd.

Het E&E-platform vervult een coördinerende rol bij het organiseren, verdiepen en bestendigen van de samenwerking tussen bedrijven en in de keten. Hierbij ligt de nadruk op het doorbreken van barrières die deze samenwerking in de weg staan.

Uiteraard worden er in dat kader al stappen gezet. De afgelopen tijd heeft de werkgroep Economische Stimulans⁵ zich gebogen over de vraag hoe er een impuls gegeven kan worden aan het realiseren van een toekomstbestendig bedrijventerrein. Toekomstbestendig betekent dan in ieder geval dat bedrijven georganiseerd uitwisseling plegen van grond- en hulpstoffen. Door te investeren in een gemeenschappelijke infrastructuur kan deze uitwisseling versterkt worden. In bijlage 3 is het eerste product van deze werkgroep opgenomen. In het najaar van 2012 zal de werkgroep dit product verder uitwerken om vervolgens aan te bieden aan het bestuurlijk E&E-platform.

2. Een plek aan tafel voor de natuur- en milieuorganisaties

In de acquisitie van nieuwe bedrijven voor de haven- en industrieterreinen in de Eemsdelta spelen de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM), Groningen Seaports (GSP) en de provincie een belangrijke rol. Zij promoten de terreinen en laten daarbij een aantrekkelijk investeringsperspectief zien, waarbij ondermeer gekeken wordt naar synergie en samenwerking in de keten (zoals een logische vestigingsplaats). Wanneer een bedrijf een optie op de grond heeft genomen, maakt het bedrijf een ontwerp, waarna de benodigde vergunningen kunnen worden aangevraagd. Hierbij zijn vooral de gemeenten en provincie aan zet.

Vergunningen die kunnen rekenen op draagvlak van overheden, bedrijfsleven en NMO's leiden tot een soepele doorloop van het vergunningverleningstraject en zorgt voor een aantrekkelijker vestigingsklimaat voor bedrijven. De sleutel hiertoe ligt echter voor een belangrijk deel in een eerder stadium, namelijk de fase van acquisitie en het vooroverleg van het vergunningenproces.

Het E&E-platform zet daarom enerzijds in op een plek aan tafel voor de NMO's, waarmee de kwaliteit van en het draagvlak voor de komst van nieuwe bedrijven kan worden vergroot. Concreet betekent dit dat, in aanvulling

⁴ Bron: Havenvisie.

⁵ De werkgroep bestaat uit de volgende leden: Gerlof Hotsma (Gemeente Eemshaven), Cas König, Jos Leuvelde (SBE), Boris Pents (NMFG), Theo Smit (GSP), Dirk van der Woerd (Waterbedrijf Groningen), Léon Slangen, Geert Meijerink, Irene van Dorp en Dorine Tans (Provincie Groningen).

op het formele traject, periodiek een informeel overleg tussen de NMO's, Samenwerkende Bedrijven Eemsdelta (SBE), GSP, gemeenten en provincie wordt georganiseerd: de E&E-tafel. In dit informele overleg worden de NMO's gevraagd om mee te denken en mee te praten over de acquisitiestrategie voor de regio en worden zij in staat gesteld om hun visie en zorgpunten in te brengen. Daarnaast worden zij geïnformeerd over nieuwe investeringen, installaties en bedrijvigheid in het gebied. Uiteraard wordt hierbij rekening gehouden met de vertrouwelijkheid van bedrijfsgegevens, waardoor er enigszins terughoudend zal worden omgegaan met concrete cases.

Anderzijds streeft het E&E-platform naar vroegtijdige betrokkenheid van de NMO's bij vergunningverlening aan individuele bedrijven, waarbij de huidige structuur van verantwoordelijkheden en bevoegdheden in stand blijft. De NMO's kunnen in de ontwerpfase van het vergunningenproces als experts optreden en adviseren over integrale oplossingen die ook de ecologische belangen dienen. Het doen van aanpassingen is in de ontwerpfase immers eenvoudiger, dan wanneer er een definitief ontwerp ligt en de vergunning wordt aangevraagd.

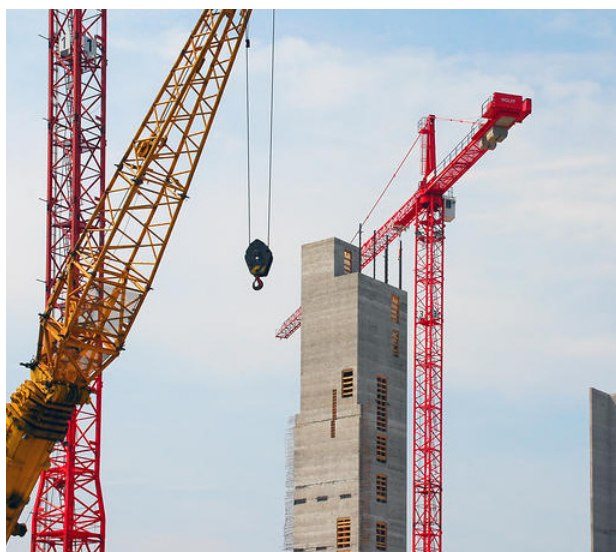
In bijlage 4 wordt het concept van de E&E-tafel verder uitgewerkt, waarbij ook de relatie tussen het informele en formele traject wordt toegelicht.

2.3 Aansluiten bij kansen uit omgeving

Het E&E-platform ziet het daarnaast als haar taak om kansen uit de omgeving die bijdragen aan een meer duurzame economie te identificeren en te ondersteunen. Ter illustratie worden onderstaand twee voorbeelden uitgewerkt.

Eind 2010 heeft de SER Noord-Nederland de Rijksoverheid gevraagd om bepaalde wetgeving te herzien die ontwikkeling van krimpgebieden tegenwerken, samenwerking bemoeilijken en experimenten belemmeren. Dit is vertaald in de benoeming van regelluwe zones, waarin geëxperimenteerd kan worden met nieuwe samenwerkingsvormen; publiekprivaat en bovengemeentelijk. Het E&E-platform beschouwt de mogelijkheid van een regelluwe zone als een kans, die verder onderzocht moet worden⁶.

Gezien de overeenkomsten in ambitie, doelstelling en resultaten ligt het erg voor de hand om actief de samenwerking te zoeken tussen het project E&E en het project EemsDeltaGreen. EemsDeltaGreen geeft uitwerking aan de Green Deal die Noord-Nederland heeft gesloten met het Rijk door minimaal één vergroenings- of verduurzamingproject per bedrijf per jaar te realiseren. Het E&E-platform onderschrijft dit initiatief en ziet mogelijkheden om hieraan mee te werken. In hoofdstuk 4 wordt hier in het kader van de 'zorg voor het milieu en de leefomgeving' verder op ingegaan.

Bouwwerkzaamheden in Delfzijl

Hoogspanningsmasten bij Eemshaven

⁶ Mogelijk biedt de crisis- en herstelwet hiervoor ruimte, of het principe van zelforganiserende concepten dan wel experimenteerzones (http://www.rug.nl/staff/s.hartman/Crisis-in-de-regionale-planning_plandag_2010.pdf)

3. Een rijke ecologie

3.1 Het gezamenlijk streefbeeld 2030

De beide zeehavens in de Eemsdelta grenzen aan het Werelderfgoed Waddenzee en het Eems-Dollard estuarium. De rijkdom en het in ecologisch opzicht onderscheidend vermogen van dit gebied worden in sterke mate bepaald door het functioneren van dit estuarium. In 2030 is het Eems-Dollard estuarium in ecologisch opzicht aantoonbaar rijker en gezonder ten opzichte van de situatie in 2012. Er zijn forse stappen genomen om een gezond Eems-Dollard estuarium te bereiken.

Voor het bepalen van de gezondheid van het Eems-Dollard estuarium worden de volgende parameters gehanteerd⁷ :

- een rustig getij, met een rustige ademhaling van het estuarium;
- de primaire voedselproductie als motor van het ecosysteem;
- zoet en zout gaan weer geleidelijk in elkaar over;
- de leefgebieden zijn groot, gevarieerd en gezond.

De economische activiteiten richten zich in 2030 niet alleen op het zo veel mogelijk voorkomen van negatieve gevolgen voor het estuarium. Zij hebben, naast bedrijfscontinuïteit en resultaat, als uitdaging méér te betekenen voor de natuur, waarbij kansen voor bedrijven worden benut. Een voorbeeld hiervan is de Ontheffing Tijdelijke Natuur (zie kader). Daarnaast zijn de bedrijventerreinen zo ingericht dat waardevolle flora en fauna meer leefruimte krijgen, ondanks de toename van bebouwing.

Ontheffing Tijdelijke Natuur

Sinds enkele jaren is het mogelijk om via tijdelijke ontheffingen van de Flora- en faunawet natuur tijdelijk de ruimte te geven op braakliggende terreinen. Hiervoor heeft het Rijk een beleidslijn ontwikkeld⁸. Groningen Seaports heeft eind februari 2012 een verzoek ingediend voor een Ontheffing Tijdelijke Natuur voor bijna 200 ha op het Industrieterrain Oosterhorn. In afwachting van geïnteresseerde bedrijven kunnen bijzondere plant- en diersoorten zich vestigen op de braakliggende terreinen en daarmee een waardevolle bijdrage leveren aan de biodiversiteit in Nederland en Europa. Door de ontheffing mag Groningen Seaports, zodra het terrein wordt klaargemaakt voor bedrijfsvestiging. De hierdoor ontstane natuurwaarden op een zorgvuldige manier verwijderen zonder te hoeven compenseren. De bestemming van de gronden blijft immers industrieterrain. Vooraanstaande ecologen hebben bevestigd dat de biodiversiteit in Nederland baat heeft bij tijdelijke braakliggende natuurterreinen. In Nederland gaat het om zo'n 35.000 ha potentiële Tijdelijke Natuur. Deze terreinen worden door overheden en bedrijfsleven soortenarm gehouden uit angst voor compensatieverplichtingen voortvloeiend uit de Natuurwetgeving. Tijdelijke Natuur heeft dus zowel meerwaarde voor de natuur, als voor het bedrijfsleven en de overheden⁹.

Kwelder bij de Punt van Reide

⁷ Bos, D., H. Buttger e.a. (2012) 'De ecologische toestand van het Eems-estuarium en mogelijkheden voor herstel', in opdracht van Programma Naar Een Rijke Waddenzee.

⁸ www.rijksoverheid.nl, 5 juli 2012.

⁹ www.groningen-seaports.com, 5 juli 2012.

3.2 Bijdrage E&E aan de totstandkoming van het streefbeeld

Het E&E-platform wil zich inzetten voor een gezonder Eems-Dollard estuarium door:

1. tot overeenstemming te komen over de analyse van de ecologische staat, niet alleen regionaal maar ook landelijk en internationaal;
2. vervolgens gezamenlijk oplossingsrichtingen inventariseren en uitwerken, ondermeer in samenwerking met de totstandkoming van het Nederlands/Duitse Integraal Managementplan voor het Eems-Dollard estuarium (IMP)¹⁰ ;
3. een juridisch instrumentarium te ontwikkelen dat het mogelijk maakt het gebied en de mitigerende maatregelen als geheel te beschouwen en daarop te sturen.

3.3. De ecologische staat en kaders

In het kennisdocument 'De ecologische toestand van het Eems estuarium en mogelijkheden voor herstel'¹¹, dat in opdracht van het Programma naar een Rijke Waddenzee is opgesteld, wordt geconcludeerd dat het Eems-Dollard estuarium er slecht aan toe is. De stroming van het getij is te sterk en het getijverschil is te groot.

Dat komt door het verdiepen en kanaliseren van de getijdengeulen en de rivier. Het water is vooral in de rivier (bovenstrooms van Emden) extreem troebel, de getijdenrivier zit in een te nauw jasje en de waterkwaliteit laat te wensen over. Delen van het estuarium, vooral de rivier zelf, zijn 's zomers bijna dood. Tegelijkertijd wordt geconcludeerd dat de ruggengraat van het estuarium nog grotendeels in tact is, omdat de Eems nog steeds in open verbinding staat met de zee. Dat maakt dat het nu nog mogelijk is het spreekwoordelijke 'tij' te keren en het estuarium weer gezond te krijgen.

Binnen het project E&E is geconstateerd dat er bij de meeste stakeholders en experts een gedeeld beeld bestaat over de ecologische staat van het Eems-Dollard estuarium evenals over de onderliggende oorzaken van de huidige 'slechte staat'. Daarmee is de eerste stap in de totstandkoming van het streefbeeld genomen. Het project E&E omarmt de analyse over de huidige ecologische staat van het estuarium, zoals beschreven in het kennisdocument.

3.4 Oplossingsrichtingen en juridisch instrumentarium

De volgende stap is het formuleren van oplossingsrichtingen. Het behoud van de functionaliteit van de vaargeul is hierbij het uitgangspunt, gecombineerd met het streven dat de gezondheid van het Eems-Dollard estuarium verbeterd, uitgaande van de in het streefbeeld genoemde parameters. Inmiddels zijn betrokkenen, stakeholders en experts het eens over het feit dat een simpele betaalbare oplossing niet direct voorhanden is. Ook is duidelijk dat de oplossing van het vraagstuk in samenwerking met Duitsland moet plaatsvinden¹². De ingezette koers van het IMP moet doorgezet worden, waarbij een stevige Nederlandse inbreng, gericht op een gezamenlijk traject naar verbetering van het systeem, onontbeerlijk is. Over de ecologische impact, de haalbaarheid en realiteitszin van de oplossingsrichtingen verschillen de partners op dit moment nog van mening. Dit vraagstuk vraagt niet alleen politieke moed, geld en daadkracht, maar vooral ook nieuwe manieren van kijken en denken.

In een proces van cocreatie (hier opgevat als het 'werk met werk maken'), zal vanuit verschillende invalshoeken en in samenwerking met alle actoren, inclusief Duitse partijen, gekeken moeten worden naar een breed palet aan oplossingsrichtingen. Het inventariseren en uitwerken van deze oplossingsrichtingen gebeurt in samenwerking met de totstandkoming van het IMP. In bijlage 5 wordt dit proces van cocreatie in diverse stappen uitwerkt. Deze opgave vraagt daarnaast om een juridisch instrumentarium dat het mogelijk maakt het gebied als geheel te beschouwen en daarop te sturen. De Natuurbeschermingswet (Nb-wet) biedt aangrijpingspunten om te komen tot een natuurinclusieve aanpak, waarmee kan worden bijgedragen aan de verbetering van het ecologisch systeem van de Eems-Dollard. Een inspirerend voorbeeld van een dergelijke aanpak is het plan Markermeer-IJmeer¹³. Een dergelijke aanpak maakt het mogelijk dat de goedkeuring van (bestemmings)plannen op basis van artikel 19j Nb-wet en verlening van Nb-vergunningen op basis van artikel 19d Nb-wet in verband worden gebracht met de verbetering van het Eems-Dollard estuarium. Hierbij komt de focus van het systeemherstel noodzakelijkerwijs te liggen op die onderdelen waar de partners daadwerkelijk invloed op kunnen uitoefenen. De verdere verkenning en uitwerking van deze aanpak zal opgenomen worden in de intentieverklaring en onderdeel worden van het toetsingskader, die verder worden beschreven in hoofdstuk 5.

¹⁰ In het IMP worden de beheerplannen voor Natura 2000, de KRW en de Richtlijn Overstromingsrisico's geïntegreerd.

¹¹ Bos, D., H. Buttger e.a. (2012) 'De ecologische toestand van het Eems-estuarium en mogelijkheden voor herstel', in opdracht van Programma Naar Een Rijke Waddenzee.

¹² Raad voor de Wadden (13 oktober 201), 'EEMSESTUARIUM, van een gezamenlijk probleem naar een gezamenlijke oplossing'

¹³ <http://www.flevoland.nl/wat-doen-we/grote-projecten/markerveer-ijmeer>

4. Zorg voor het milieu en de leefomgeving

4.1 Het gezamenlijk streefbeeld 2030

In 2030 hebben er op de haven- en industrieterreinen in de Eemsdelta forse investeringen en uitbreidingen van bedrijfsactiviteiten plaatsgevonden. Ondanks de flinke groei van de industrie heeft er een beperkte toename van de milieudruk plaatsgevonden. Door het toepassen van groene grondstoffen, het optimaliseren van de bedrijfsvoering en de uitwisseling van restproducten is de CO₂-footprint fors verkleind en heeft er voor een aantal stoffen een structurele afname van emissies plaatsgevonden. Van andere stoffen kan gezegd worden dat, ondanks de toename in uitstoot, de regio een uitzonderlijke prestatie levert in vergelijking met de rest van Nederland.

De bestaande bedrijven zien het als hun maatschappelijke plicht om hun bedrijfsvoering te verbeteren door innovatieve en duurzame bedrijfsactiviteiten te ontwikkelen en door samen te werken in de ketens van energie en reststromen (co-siting, clustervorming). Zij worden hierin ondersteund door het bevoegd gezag door middel van een gebiedsgerichte aanpak. Ook zijn er voldoende ondersteunende faciliteiten om deze prestaties mogelijk te maken. Nieuwe bedrijven dragen bij door binnen de IPPC range en mogelijkheden van de best beschikbare techniek (BBT) alleen de schoonst mogelijke techniek toe te passen in hun bedrijfsvoering. Hiermee dragen zij fors bij aan het bereiken van de hoge milieuprestatie van de regio. Om deze inspanning van bedrijven tegemoet te komen, is het juridisch mogelijk om de emissiereductie daar uit te voeren waar deze het meest effectief is. Bedrijven kunnen hierdoor in sommige gevallen tegen lagere kosten elders een grotere emissiereductie bereiken (zie kader voor een fictief voorbeeld). Deze flexibele en pragmatische werkwijze draagt bij aan het onderscheidend vermogen van de regio en heeft een aantrekkende werking op innovatieve en duurzame bedrijven.

De overheden, het bedrijfsleven en de NMO's hebben als resultaat van E&E een duurzame milieukwaliteitsdoelstelling gedefinieerd. Deze doelstelling maakt onderdeel uit van het regionale toetsingskader en is gericht op:

- het minimaliseren van emissies, geur en geluid;
- de toepassing van grondstoffen met een lage CO₂ footprint;
- het verlagen van de CO₂ footprint.

Jaarlijks wordt in een gezamenlijk duurzaamheidsverslag gerapporteerd over de veranderingen in de milieuwetgeving, de lokale belasting, de inspanningen van het bedrijfsleven en de voortgang van realisatie van deze milieukwaliteitsdoelen.

4.2 Bijdrage E&E aan de totstandkoming van het streefbeeld

Het E&E-platform heeft in de eerste fase van het project uitvoerig aandacht besteed aan het issue emissies. Om kennis en informatie te delen en elkaar beter te leren begrijpen is het document 'Emissie, immissie en depositie'¹⁴ ontwikkeld. Dit document geeft inzicht in het juridische kader voor wat betreft de Europese en nationale regelgeving en bevat fact sheets met de meest relevante stoffen voor de Eemsdeltaregio¹⁵. Op grond van dit document hebben de partners geconcludeerd dat de emissies vanuit de haven- en industrieterreinen in de Eemsdelta, met uitzondering van stikstof, op dit moment niet stuiten op grenzen vanuit de Europese en nationale regelgeving. Fluoride en geur vormen lokale knelpunten. Dit neemt niet weg dat alle partijen wel de ambitie geuit hebben om te komen tot een milieukwaliteitsdoelstelling voor de regio die kan dienen als een stip op de horizon.

De volgende activiteiten voor 2012 en 2013 zijn voorzien om de informatie uit het document 'Emissie, immissie en depositie', naar de toekomst toe actueel en toegankelijk te houden en op termijn te komen tot een milieukwaliteitsdoelstelling voor de Eemsdeltaregio:

1. het jaarlijks uitbrengen van een emissieverslag voor de regio;
2. aansluiting zoeken bij het project EemsDeltaGreen;
3. het nader uitwerken van de milieukwaliteitsdoelstelling voor de regio voor een aantal relevante stoffen;
4. het opstellen van een provinciaal toetsingskader met regionale toepassing.

Deze vier activiteiten worden in de volgende paragrafen verder uitgewerkt.

4.3 Het jaarlijks uitbrengen van een emissieverslag voor de regio

De partners hebben gezien dat het op tafel leggen van de feitelijke informatie hen helpt om de discussie te verplaatsen van de emotie naar de feiten. Om de impact van bedrijfsvestiging op het milieu en de leefomgeving in de toekomst inzichtelijk te maken en te begrijpen, achten

¹⁴ Dit betreft een werkgroepdocument en is niet formeel vastgesteld.

¹⁵ Fijnstof, stikstofoxiden, fluoride, geur, zwaveldioxide, zware metalen, dioxinen/furanen en ammoniak.

de partners het van belang om de informatie uit het document 'emissie, immissie en depositie' naar de toekomst toe actueel te houden en beschikbaar te stellen voor alle betrokkenen bij het project.

Hiertoe brengen zij jaarlijks een emissieverslag uit voor het projectgebied binnen de regio Eemsdelta waarin gerapporteerd wordt over de emissies¹⁶ van de betreffende stoffen. Dit emissieverslag is gebaseerd op de gegevens uit de emissieregistratie. In bijlage 4 wordt het emissieverslag verder toegelicht.

Schape op de dijk bij het industrieterrein Delfzijl

4.4 Aansluiting zoeken bij het project EemsDeltaGreen

De partners van het project EemsDeltaGreen¹⁷ hebben als doel om als regio Eemsdelta een voortrekkersrol te spelen in de 'low carbon en biobased economy'. Om dit doel te realiseren wordt in de periode maart 2012 tot en met het tweede kwartaal van 2013 gewerkt aan:

1. een convenant als uitwerking van de samenwerking tussen de partners;
2. het realiseren van minimaal één groen of duurzaamheidsproject per bedrijf;
3. de totstandkoming van een duurzaamheidsjaarverslag waarin gerapporteerd wordt over de vergroening.

Zoals reeds in hoofdstuk 2 werd aangegeven, wordt actief de samenwerking gezocht tussen het project E&E en het project EemsDeltaGreen. Het jaarlijkse emissieverslag kan een belangrijke bijdrage leveren aan het duurzaamheidsjaarverslag voor de regio. De ambitie om te komen tot een nader uitgewerkte milieukwaliteitsdoelstelling sluit aan bij de ambitie om maximaal gebruik te maken van duurzame grondstoffen en producten waardoor de milieudruk geminimaliseerd wordt. Daarnaast wordt ernaar gestreefd om te komen tot één intentieverklaring.

In de eerste helft van 2013 wordt verder uitgewerkt hoe de informatie uit het jaarlijkse emissieverslag meegenomen kan worden in het duurzaamheidsjaarverslag Eemsdelta.

4.5 Het nader uitwerken van de milieukwaliteitsdoelstelling

Zoals eerder aangegeven hebben de partners de ambitie geuit om te komen tot een milieukwaliteitsdoelstelling voor een aantal relevante stoffen voor de regio. Deze ambitie komt voort uit de betrokkenheid van partijen bij de regio, de wil om de milieukwaliteit en de leefomgeving te verbeteren en de inzet om de meest duurzame regio van Nederland te zijn.

Het concretiseren van deze milieukwaliteitsdoelstelling is tot nu toe lastig gebleken, aangezien:

- het de partijen tijd gekost heeft om elkaar te leren kennen en begrijpen, eenzelfde kennisbasis te bereiken en te leren denken vanuit gezamenlijk belangen;
- het nog niet vaststaat hoe de resterende hectares bedrijventerrein precies ingevuld gaan worden binnen de kaders die gesteld zijn vanuit de bestemmingsplannen. Ook zijn de toekomstige ontwikkelingen van bestaande bedrijven nog niet bekend. Hierdoor is het ramen van toekomstige emissies lastig;
- de Europese en nationale regelgeving leidend zijn voor de toekomstige emissies. Op grond van deze regelgeving is er geen aanleiding om de normen aan te scherpen dan wel plafonds te stellen aan de uitstoot;
- het bedrijfsleven aangeeft voortdurend op zoek te zijn naar het optimaliseren van de bedrijfsvoering. Dit doet zij enerzijds op grond van de eigen drijfveren, zoals maatschappelijk verantwoord ondernemen, efficiencyverbetering en strategische keuzes, en anderzijds op grond van de huidige wet- en regelgeving zoals de Wabo, de herziening van de BREF's en prestatie-afspraken.

De partners zien het als een opgave om voor eind 2013 te komen tot een nader uitgewerkte milieukwaliteitsdoelstelling voor een aantal relevante stoffen. Te denken valt aan stikstof, fluoride, geur en CO₂. De eerste stap hierin is om per stof te bekijken welke doelstelling wenselijk is vanuit milieuoogpunt en haalbaar is vanuit economisch perspectief. Hierbij wordt de inbreng van overheden, het bedrijfsleven en de NMO's gelijkwaardig meegenomen. Als voorbeeld in dit verband wordt het geluidszonebeheer in Delfzijl genoemd (zie kader).

¹⁶ Immissies en depositie worden voornamelijk buiten beschouwing gelaten.

¹⁷ GSP, SBE, provincie Groningen, gemeenten Appingedam, Delfzijl, Eemmond en Loppersum, Stichting Energy Valley, Synthens, Waterbedrijf Groningen en de NOM

Het is immers van groot belang dat de uitgewerkte milieukwaliteitsdoelstelling door alle partijen wordt erkend en gerespecteerd en onderdeel kan worden van het toetsingskader. Het project EemsDeltaGreen heeft al een ambitieuze doelstelling gedefinieerd voor het verlagen van de CO₂- footprint. Ook in de Economische Visie Eemsdelta is een concrete doelstelling opgenomen voor het reduceren van CO₂¹⁸. Er wordt expliciet gesproken over een milieukwaliteitsdoelstelling die dient als een stip op de horizon voor een verdere economische ontwikkeling, en niet over het instellen van emissieplafonds.

4.6 Het provinciaal toetsingskader met regionale toepassing

In het E&E-platform hebben het bedrijfsleven en de NMO's geconcludeerd dat hun ambities ten aanzien van economische groei en zorg voor milieu en de leefomgeving niet tegenstrijdig zijn. Ook op dit onderdeel bestaat behoefte aan een toetsingskader. Daarmee kan bijvoorbeeld aan de hand van een set aan criteria worden bepaald welke categorieën bedrijven waar wenselijk zijn. Hierover kunnen vervolgens privaatrechtelijke afspraken worden gemaakt. In het naaststaande kader is hiervan een voorbeeld opgenomen. In hoofdstuk 5 wordt verder ingegaan op het te ontwikkelen toetsingskader

Geluidzonebeheer Delfzijl

Beheer van geluid is een belangrijke voorwaarde voor de uitvoering van activiteiten in de haven- en industrieterreinen in Delfzijl. Geluid kan namelijk gezondheidsrisico's met zich meebrengen. De voor de haven- en industrieterreinen beschikbare geluidruimte, op grond van de Wet geluidhinder, is beperkt. Door zorgvuldig om te gaan met het uitgeven van geluidruimte kan voorkomen worden dat in de toekomst bedrijfsvestigingen niet meer mogelijk zijn. De gemeente Delfzijl, de provincie Groningen, SBE en GSP hebben hierover afspraken gemaakt. Het zonebeheerteam geeft uitvoering aan deze afspraken door ondermeer:

1. het aangeven van de per kavel toegestane geluid productie, welke afgestemd is op het beoogde gebruiksdoel (type bedrijvigheid),
2. het vastleggen van de wijze waarop de geluidruimte wordt betrokken bij het beoordelen van gevraagde omgevingsvergunningen,
3. regels te geven voor het uitwisselen van geluidruimte en
4. het voorschrijven van monitoring van geluidemissie naar de omgeving.

Delfzijl

¹⁸ CO₂ in 2015 = 100 naar CO₂ in 2020 = 80 naar CO₂ in 2030 = 60

Windmolens in de Eemshaven

5. Borgen van de samenwerking

De kern van het project E&E ligt in de samenwerking tussen de partners. De partners zetten in op het verkrijgen van draagvlak voor zowel een verdere duurzame economische groei als het verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving en de ecologische ontwikkeling van de regio. Alle partners zijn van mening dat het denken vanuit belangen in plaats van standpunten, het delen van kennis en informatie, wederzijds respect en transparant handelen hen daarbij helpen. Naar de toekomst toe willen de partners deze samenwerking borgen. Tegelijkertijd constateren de partners dat een goede dialoog alleen niet voldoende is. Een aantal zaken zal voor de toekomst geregeld moeten worden in ondermeer een intentieverklaring, een gezamenlijk toetsingskader en uiteindelijk in een samenwerkingsovereenkomst. In dit hoofdstuk wordt hiervoor een eerste aanzet gegeven.

5.1 Provinciaal toetsingskader met regionale toepassing

In deze notitie zijn de contouren van het streefbeeld 2030 voor de Eemsdeltaregio geformuleerd, de kansen verkend en is duidelijk geworden dat partners in staat en bereid zijn om gezamenlijk te werken aan de verdere ontwikkeling van de regio. Daarmee wordt de eerder geformuleerde wens om te komen tot een toetsingskader voor het beoordelen van (nieuwe) bedrijfsactiviteiten in deze regio, meer pregnant. Het bedrijfsleven en de NMO's willen dit toetsingskader samen met de overheden ontwikkelen.

Het toetsingskader moet ruimte bieden aan partijen om de natuur- en milieuambities te verwezenlijken, zonder dat dit ten koste gaat van de economische groei. Het toetsingskader bevat een juridische component waarin uitgewerkt is hoe de ruimte binnen de natuur- en milieu wetgeving optimaal benut kan worden ten gunste van de verbetering van het estuarium, de leefomgeving van de regio evenals de milieukwaliteit. Hiertoe zullen binnen bepaalde marges aanscherpingen worden gemaakt in de Europese regelgeving. Daarnaast kent het toetsingskader een set aan criteria waarmee wordt bepaald welke categorieën bedrijven op welke plek wenselijk zijn, gebaseerd op ondermeer het stimuleren van de ketenbenadering en de aanwezigheid van (facilitaire) voorzieningen. Deze set van criteria wordt geborgd in het ruimtelijke instrumentarium van de lokale overheden.

Door duidelijkheid te scheppen over procedures, afspraken en de manier waarop partijen samenwerken in de

regio, wordt het aantrekkelijker voor bedrijven om zich te vestigen in de Eemsdeltaregio, levert het een impuls aan de economische groei en geeft het de NMO's vertrouwen dat er voldoende rekening gehouden wordt met de omgeving.

Samen vooruit

De basis voor het toetsingskader is de gezamenlijke stip aan de horizon. Een belangrijke aanzet hiertoe is gegeven in deze notitie met een beschrijving van de streefbeelden voor de duurzame economische ontwikkeling van de regio, de ecologische staat van het Eems-Dollard estuarium en de gewenste staat van de milieukwaliteit. Op onderdelen zullen deze streefbeelden verder uitgewerkt moeten worden.

Leidende principes

Het toetsingskader bestaat uit een aantal leidende principes die partijen hanteren, zodanig dat bestaande en nieuwe bedrijven voortdurend worden gestimuleerd en beloond om hun impact op de natuur en de leefomgeving te verbeteren. Het uitgangspunt voor het bevoegd gezag bij nieuwe Wm-vergunningen is de ondergrens van de IPPC-richtlijn, waarbij opgemerkt dient te worden dat iedere vergunning maatwerk vergt. Daarnaast wordt onderzocht of er binnen de vigerende wet- en regelgeving ruimte is om alternatieve maatregelen te treffen binnen het plangebied die leiden tot meer efficiency (kosten versus milieubaten). Voor de Nb-wet dient de natuurinclusieve aanpak verder verkend en uitgewerkt te worden.

Bredere scope

Het toetsingskader bestaat niet alleen uit een juridische component, maar moet ook de ruimte bieden om met elkaar privaatrechtelijke afspraken te maken over ondermeer de vestigingslocatie van nieuwe bedrijven, het effectueren van de ketensamenwerking of andersoortige vrijwillige afspraken.

Nadere uitwerking nodig

Na ondertekening van de intentieverklaring zal dit toetsingskader verder uitgewerkt gaan worden. Concreet betekent dit:

- de uitwerking van het definiëren van de milieukwaliteit doelstelling voor de relevante stoffen;
- de uitwerking van de aanscherpingen van de Europese regelgeving (specifiek Wm, Nb-wet);

- een concretisering van privaatrechtelijke afspraken die sturen op de vestigingslocatie voor nieuwe bedrijven en het stimuleren van de ketensamenwerking.

5.2 Gezamenlijk E&E-platform

Alle partners hebben aangegeven dat zij behoefte hebben aan een platform, dat:

- continuïteit geeft aan de samenwerking;
- gericht is op het realiseren van de gezamenlijke doelen;
- de gemaakte afspraken vastlegt, zonder dat dit een nieuw strak keurslijf wordt;
- samenhang aanbrengt tussen de verschillende initiatieven in de regio;
- voorkomt dat er onnodige nieuwe instituties gebouwd worden;
- gekenmerkt wordt door de samenwerking tussen partijen met 'dialogo' als gevleugeld begrip.

Na ondertekening van de intentieverklaring wordt een bestuurlijk platform opgericht en wordt het bestaande platform van professionals voortgezet.

5.3 Een intentieverklaring èn een samenwerkingsovereenkomst

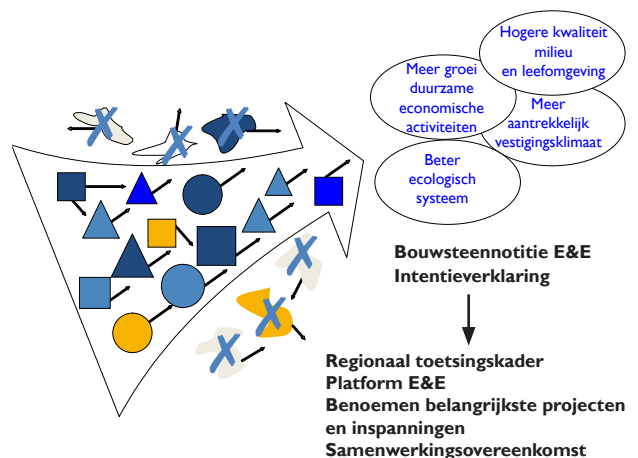
Voor het borgen van de gezamenlijke ambities van het project (E&E), het realiseren van de beschreven doelen en de wijze waarop de partners met elkaar samenwerken hebben de partners een intentieverklaring opgesteld, die in het najaar van 2012 ondertekend wordt. De partners zien dit als een belangrijke tussenstap en willen de afspraken uit de intentieverklaring verder uitwerken in een samenwerkingsovereenkomst. De partners hebben de ambitie geuit om de samenwerkingsovereenkomst uiterlijk eind 2013 te ondertekenen. Om de samenwerking tussen E&E en EDG te versterken, worden de activiteiten van EDG meegenomen in de intentieverklaring.

5.4 Programma Ecologie & Economie in balans

Het project E&E krijgt een doorstart in een nieuw gezamenlijk programma, waarbij alle stakeholders zich verbinden aan de gestelde langere-termijndoelen²⁰ en hun eigen bijdrage hieraan. Let wel, dit programma is leidend aan de opgave die de partijen gezamenlijk gedefinieerd hebben. Een belangrijk onderdeel van het programma vormt de uitwerking van het toetsingskader.

Het gezamenlijke programma is daarnaast gericht op het beter afstemmen van alle lopende activiteiten en het rapporteren over en publiceren van de behaalde successen en de voortgang. De verschillende projecten, onderzoeken en organisatie inspanningen vallen niet direct onder de verantwoordelijkheid van het programma. Iedere deelnemer behoudt zijn eigen verantwoordelijkheid en rol in het geheel. De meerwaarde zit in de gezamenlijke rapportage en publiciteit, het benoemen en zo mogelijk oplossen van (tegenstrijdige) initiatieven, dilemma's of knelpunten. Bij het vormgeven van het programma zal bekeken worden welke projecten en initiatieven relevant zijn en bijdragen aan de gestelde doelen.

Dit is schematisch weergegeven in figuur 2.

Figuur 2 Van project naar programma

Financiën

Deze lichte vorm van coördinatie impliceert tevens een beperkte gezamenlijke financiële verantwoordelijkheid. Alle ondertekenaars van de intentieverklaring zullen gezamenlijk de kosten van de uitvoering van het programma dragen. Er zijn middelen nodig voor een programmacoördinator en een programmasecretaris (1 dag/week), out of pocket geld voor huur faciliteiten, expertise, communicatie over het programma, video etc., rapportage, redactie website etc. Partijen kunnen bijdragen in financiële zin, dan wel in natura (inzet menskracht, beschikbaar stellen van kennis en expertise). Dit vraagt een nadere uitwerking. Wanneer het programma zelf projecten wil ontwikkelen, aansturen en financieren, zal er een financiersconstructie ontwikkeld moeten worden, die past bij de ambities van de partners.

²⁰ In het programma zullen de beschreven doelen verder uitgewerkt moeten worden, zodanig dat deze meetbaar zijn.

Dijk tegenover industrieterrein Delfzijl

Reiderwolderpolderdijk met dijkcoupure en graanveld

Bijlage I Partners in Ecologie & Economie in balans

Aluminium Delfzijl	Rindert Slagter
Gemeente Appingedam	Annalies Usmany
Gemeente Delfzijl	Edward Stulp, Ingrid Wijngaarde, Ton Hoorndijk
Gemeente Eemsum	Jan Dobma, Henk Doeven, Gerlof Hotsma
Gemeente Loppersum	Albert Rodenboog
Gemeente Oldambt	Ricky van der Aker, Hans de Wolf
Groningen Seaports	Harm Post, Monique van den Dungen, Theo Smit
LTO Noord	Hilbrand Sinnema, Peter Prins, Douwe Jan Sietsma, Annette van Velde
Ministerie E, L & I	Jaap Verhulst, Marjan Datema
Ministerie I & M, Inspectie voor Leefomgeving & Transport	Hans de Ruiter
Natuur- en Milieufederatie Groningen	Siegbert van der Velde, Boris Pents
Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij	Siem Jansen, Sander Oosterhof
NUON	Roel Kettenis, Hans Pastoors
Provincie Groningen	Wiebe van der Ploeg, Annet van Schreven, Irene van Dorp, Herman Bloupot, Herman Brinkman, David Kooistra, Geert Meijerink, Olaf Slakhorst, Léon Slangen, Pieter-Geert van der Sleen, Dorine Tans
RWE / Essent	Dig Ista, Hubert Krinkels, Elske Mertens
Rijkswaterstaat	Ype Heijnsman, Dick As
Samenwerkende Bedrijven Eemdelta	Cor Zijderveld, José Kimkes, Cas König, Jos Leuveld
Stichting het Groninger Landschap	Marco Glastra, Klaas Laansma
Waddenvereniging	Arjan Berkhuisen, Esther Kuppen, Frank Petersen
Waterbedrijf Groningen	Henk de Kraa, Dirk van der Woerdt
Waterschap Hunze en Aa's	Meino Smit, Marie-Louise Meijer
Waterschap Noorderzijlvest	Harry Ruben, Kees van de Ven
Procesondersteuning: Twynstra Gudde	Roelof Benthem, Philip Drontmann, Irene Boersma, Marjoke Hoeve

Delfzijl

Bijlage 2 Begrippenlijst

BBT = Beste Beschikbare Technieken (BBT's) in de Europese BBT-referentiedocumenten (BREFs):

Biobased economy = een economie waarin bedrijven, nationaal en internationaal, non-food toepassingen vervaardigen uit groene grondstoffen, dat wil zeggen biomassa. Deze non-food toepassingen zijn bijvoorbeeld transportbrandstoffen, chemicaliën, materialen en energie (elektriciteit en warmte) (bron visie Overheid). Groene Economie is biobased economy.

Duurzame economie = een economie waarin groei, versterking van de concurrentiekracht en een toename van de werkgelegenheid gecombineerd worden met een beter beheer van ruimte, natuur en een vermindering van de milieudruk.

Duurzame ontwikkeling = ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen, aldus VN-Commissie Brundtland uit 1987. Bij duurzame ontwikkeling is dus sprake van een ideaal evenwicht tussen ecologische, economische en sociale belangen. Alle ontwikkelingen die op technologisch, economisch, ecologisch, politiek of sociaal vlak bijdragen aan een gezonde aarde met welvarende bewoners en goed functionerende ecosystemen zijn duurzaam.

Economie = de wijze van productie, distributie en consumptie van schaarse goederen en diensten in een samenleving.

Ecosysteem = een gemeenschap van levende organismen die onderling relaties vertonen in samenhang met hun omgeving (bron PRW).

Eemsdeltaregio = grondgebied van de gemeenten Appingedam, Delfzijl, Eemsmond en Loppersum.

Natuurontwikkeling = het creëren van een ecosysteem met bepaalde gewenste karakteristieken (bron PRW).

Plangebied van het project E&E = de regio Eemdelta, en meer specifiek gaat het om de Eemshaven, Bedrijventerrein Oosterhorn, Farmsumerpoort, de binnenhaven van Delfzijl en het naastgelegen Waddengebied, inclusief het Eems-Dollard estuarium.

Tulpenvelden in Eemspolder

Industriegebied Delfzijl in vogelvlucht

Bijlage 3 Conceptvoorstel om te komen tot een toekomstbestendig bedrijventerrein

De afgelopen tijd heeft de werkgroep Economische Stimulans²¹ zich gebogen over de vraag hoe er een impuls gegeven kan worden aan de blijvende economische ontwikkeling van de bedrijventerreinen in de Eemsdelta met respect tot de aanwezige ecologische waarden.

Deze notitie is gericht op het toekomstbestendig maken van de bedrijventerreinen in de Eemsdelta door te investeren in een gecombineerde aanpak van infrastructuur en parkmanagement. Hiermee worden bedrijfsprocessen aan elkaar gekoppeld, en neemt de uitwisseling van utilities verder toe. Hoewel dit een facilitair proces is dat berust op vrijwilligheid, zal er per saldo sprake zijn van aantoonbare milieuwinst doordat bedrijven minder emissies uitstoten of grondstoffen inkopen. In dit geval zit de stimulans in het op termijn verdienen voor economie (bijv. minder ingekochte energie) en ecologie (bijv. lagere CO₂-uitstoot) in plaats van het verplicht stellen van deelname.

Door te investeren in infrastructuur (hardware) en organisatie (software) kan een toekomstbestendig bedrijventerrein ontstaan waar bedrijven in elkaars nabijheid economisch, maar ook ecologisch en milieutechnisch voordeel kunnen behalen. Toekomstbestendig betekent in dit geval een bedrijventerrein waar bedrijven via een georganiseerd platform grond- en hulpstoffen uitwisselen, dan wel andere vormen van samenwerking aangaan. In het vestigingsproces voor nieuwe bedrijvigheid moet aandacht worden besteed aan de mogelijkheden tot samenwerking in de keten. Hierin ligt primair een rol voor GSP en de NOM. Met de recent verzamelde kennis over restwarmte en reststromen kan gerichte acquisitie worden gevoerd op bedrijven die een match vormen met de Eemsdeltaregio, met daarbij een economische en een milieutechnische stimulans.

Deze notitie gaat concreet in op de volgende vragen:

1. Hoe kunnen bestaande en nieuwe bedrijven beter presteren dan nu het geval is?
2. Welke voorwaarden zijn nodig om deze samenwerking aan te gaan?

Samenwerking

Het selecteren van een vestigingslocatie door een bedrijf is hoofdzakelijk een rationeel proces waarbij een aantal vestigingsfactoren zeer belangrijk of doorslaggevend zijn zoals:

- de afstand tot leveranciers en/of afnemers (bedrijven met een volumineuze inkoop gaan naast hun leverancier zitten, bijv. zout of betonproducten) en beschikbare infrastructuur (tijd en kilometers voor transport);
- de beschikbaarheid van grond- en hulpstoffen (kosten voor inkoop of verwerving);
- de beschikbaarheid van locaties met logistieke mogelijkheden (kaden, opslaglocaties, etc.);
- de beschikbaarheid van kwalitatief personeel;
- de mogelijkheid en snelheid waarmee vergunningen verkregen kunnen worden.

Op basis van het bovenstaande blijkt dat bedrijven niet als stand-alone bedrijf opereren, maar er interactie plaats vindt met andere bedrijven in de omgeving. Bedrijven zoeken naar mogelijkheden in de zin van een besparing op logistiek (ga naast de grondstoffenleverancier zitten, zoals zout of chloor) of op de investeringskosten (investeer zelf niet in een ketel, maar haal je warmte van het openbaar stoomnet, of lever je restwarmte terug).

Dit blijkt ook uit de bedrijven die zich hebben gevestigd op de bedrijventerreinen in de Eemsdelta. Voorbeelden hiervan zijn:

- EON neemt afval in en zet deze om naar stoom en elektriciteit. Stoom wordt afgezet naar vijf omliggende bedrijven. Hierdoor besparen deze bedrijven in de aanleg van een eigen stoomvoorziening. Naast kosten voordeel wordt fors bespaard op de hoeveelheid CO₂.
- FMC te Oosterhorn neemt water af van Akzo Nobel voor de productie van haar waterstofperoxide.

Door tijdens het vestigingsproces de kansen voor samenwerking op te zoeken kan de nabijheid en beschikbaarheid van infrastructuur fungeren als een positief argument voor nieuwe bedrijven die een dergelijke behoefte hebben. Op deze wijze wordt er een belangrijke randvoorwaarde voor vestiging ingevuld.

Dit vraagt echter wel om een zeer gerichte studie naar bedrijven die op deze vestigingsfactoren een mogelijke

²¹ De werkgroep bestaat uit de volgende leden: Gerlof Hotsma (Gemeente Eemmond), Cas König, Jos Leuvel (SBE), Boris Pents (NMFG), Theo Smit (GSP), Dirk van der Woerd (Waterbedrijf Groningen), Léon Slangen, Geert Meijerink, Irene van Dorp en Dorine Tans (Provincie Groningen).

match vormen met de Eemsdelta en tevens een (latente) vestigingsbehoefte hebben.

In de volgende paragrafen wordt vooral ingegaan op de wijze waarop deze vestigingsfactoren nog beter benut kunnen worden. Hierin wordt onderscheid gemaakt in harde (fysieke) en zachte (organisatie) investeringen.

Harde investeringen

Onder harde investeringen worden investeringen in (semi) openbare infrastructuur verstaan met een industrieel/utilitair karakter. Voorbeelden daarvan zijn een industriële waterzuivering, een stoomnet, een stikstof- en persluchtleiding (het semiopenbare karakter is gelegen in het feit dat men zich dient in te kopen voordat de diensten afgenomen kunnen worden). Dit is anders dan het gebruik van een openbare weg waar men d.m.v. een generieke belasting afrekent.

In de huidige situatie beschikt het Bedrijventerrein Oosterhorn te Delfzijl al over de bovengenoemde voorzieningen. Deze zijn aangelegd door GSP en in beheer en exploitatie gegeven bij een commerciële partij die deze kosten (vermeerderd met een winstopslag) doorrekent naar de afnemende bedrijven. In dit voorstel wordt de mogelijkheid aangehaald om aanvullend aan deze bestaande voorzieningen nog meer utilitaire infrastructuur aan te leggen. Dit initiatief is op zich niet nieuw aangezien de aanwezige bedrijven met enige regelmaat de wens hebben geuit hebben om te komen tot een uitbreiding van het utilitaire netwerk. In het verleden is ook wel eens gekeken naar de aanleg van een waternetwerk (demiwater) en een eigen elektriciteitsnetwerk. Tot nu toe zijn deze initiatieven om diverse redenen niet van start gegaan. Dit had ondermeer te maken met het ontbreken van voldoende schaalvoordelen (volume) waardoor een pijpleiding rendabel zou kunnen zijn (demiwater) en de regelgeving voor de aanleg van eigen netten (electriciteitswet). Met de koppeling tussen Akzo Nobel en FMC is er inmiddels een start gemaakt met een industriewaternetwerk.

In dit voorstel komt naar voren dat de aanleg van deze utilitaire netwerken essentieel is voor de toekomstbestendige ontwikkeling van de bedrijventerreinen. Daarom dient er eerst geïnvesteerd te worden in utilitaire infrastructuur. Bedrijvigheid volgt immers op infrastructuur. Voor de hand liggende voorbeelden van harde investeringen die eveneens voorzien in het toekomstbestendig maken, zoals netwerken voor industriewater, warmte, syngas, waterstof, biogas, etc. zijn:

- een netwerk en opslagbuffer voor industrieel water tussen bedrijven in de Eemshaven en Delfzijl waarmee enerzijds de toekomstige vraag naar zoetwater bediend kan worden en anderzijds de kosten voor inname van schoon water (drinkwater) verlaagd kunnen worden;
- een gezamenlijke en (semi) openbare faciliteit voor het ontvangen, bewerken en op specificatie brengen van biomassa. Op deze manier is het mogelijk om voldoende massa te creëren en een investering in een gezamenlijke faciliteit te rechtvaardigen;
- de aanleg van een buizenzone nabij de Heveskesbrug voor het ontsluiten van het zuidelijke deel van Oosterhorn. Hiermee wordt het voor de bedrijven aan de zuidzijde van Oosterhorn makkelijker om mee te doen in het afnemen van utilities.

De uitwisseling van de utilities vraagt om een ontwikkeling van infrastructuur die voldoende flexibel is om vraag en aanbod te kunnen opvangen, meerdere gebruikers kan toelaten en een transparante en economisch verantwoorde structuur van kosten en opbrengsten kent. Hierbij zal altijd sprake zijn van een groeimodel van infrastructuur en bijkomende investeringen. Dit is analoog aan het voortdurende proces van het toekomstbestendig maken van de bedrijventerreinen. Daarin wordt veelvuldig geïnventariseerd welke vraag en aanbod er aanwezig zijn, hoe deze aan elkaar gepast kunnen worden en ten slotte hoe deze te presenteren als een sluitende businesscase richting deelnemers in een coöperatie.

Voorstel: het versterken van de samenwerking door het uitwerken van een businessmodel waarin de uitwisseling van utilities op een duurzame en economische wijze geregeld wordt, inclusief een kader waarop investeringsbeslissingen genomen kunnen worden.

Zachte investeringen

Zachte investeringen zijn gericht op de meer menselijke organisatorische maatregelen om bedrijven met elkaar te laten samenwerken. Veelal wordt dit aangeduid als 'parkmanagement' (het laten samenwerken van bedrijven omwille van onderling economisch voordeel). Deze organisatorische maatregelen worden in combinatie met de harde investeringen uitgevoerd. Een voorbeeld is het bij elkaar brengen van bedrijven door een onafhankelijke derde om een gezamenlijke faciliteit te gebruiken (zoals een warmtenetwerk). Zonder aandacht voor deze organisatorische maatregelen komen deze combinaties vaak veel moeilijker of langzamer tot stand. Ook is het vanuit

deze insteek mogelijk om bij het aandienen van nieuwe bedrijven de optimale combinaties te zoeken waardoor een bedrijf als het ware kan worden ingebed.

Dit voorstel voorziet dan ook in een coöperatie die gericht is op het uitvoeren van deze organisatorische maatregelen. Deze vormen een mogelijkheid voor de proactieve acquisitie naar potentiële bedrijven. Dit in gezamenlijkheid en/of in combinatie met GSP, NOM en andere partijen. Concrete activiteiten vanuit deze zachte maatregelen zijn:

- het inventariseren van de vraag bij bestaande en potentiële gebruikers;
- het bij elkaar brengen en bundelen van vragende partijen;
- het in beeld brengen van het mogelijk aanbod;
- het met elkaar in vergelijk brengen van vraag en aanbod (door exploitatiemodellen);
- het voeren van onderhandelingen en afstemmingsgesprekken;
- het in beeld brengen van financiering- en subsidievraagstukken.

In dit voorstel wordt er daarom gepleit om op onafhankelijke en transparante wijze nieuwe voorstellen voor de uitbreiding van de utilitaire infrastructuur uit te werken.

Uitvoering hierin zou gegeven kunnen worden door een coöperatie van gebruikers te vormen waarbij kosten en opbrengsten voor de leden transparant gemaakt worden. Gebruikers hebben als coöperatielid invloed en inzicht in het beleid en resultaten van de coöperatie. Eventuele winst kan terugvloeien naar de leden of worden ingezet voor uitbreiding van het netwerk. Het houden van verkennende studies om gezamenlijke netwerken aan te leggen kan ook vanuit de regie van deze coöperatie plaatsvinden. De rollen van overheden en GSP dienen hierin nog bepaald te worden, evenals de mogelijke bijdragen hierin. Deze uitwerking kan verder in het proces van E&E opgepakt worden.

Voorstel: Het oprichten van een coöperatie ter beheer en exploitatie van semiopenbare infrastructuur voor uitwisseling van producten en diensten.

Paarden met Eemshaven op de achtergrond

Hoe zou het gesprek aan de E&E-tafel eruit kunnen zien? Een voorbeeld.

“Voor alle duidelijkheid, wij willen als NOM een betrouwbare partij zijn richting nieuwe investeerders als ook richting de NMO's. Dat is voor ons balanceren tussen vertrouwelijkheid en openheid. Wij staan voor onze belangen en respecteren jullie belangen. Een individueel bedrijf mag zorgvuldigheid van ons verwachten. Daarom zullen wij in de acquisitiefase toetsen hoe de NMO's tegenover een bepaald type bedrijf of investering aankijken. Stel nu dat de investering van een bedrijf zich richt op.....Welke vragen roept zo'n bedrijf bij jullie op? Waar zouden mogelijke belangenconflicten zijn? Hoe belangrijk zijn deze voor jullie en waarom? Mocht zo'n investering plaatsvinden, welke kansrijke verbindingen zien jullie? Wat zouden we echt aan de orde moeten stellen in een gesprek met de investeerder? Waarom?”

Bijlage 4   Periodiek overleg voor acquisitie- en vergunningverlening

Formeel en informeel aan elkaar verbinden

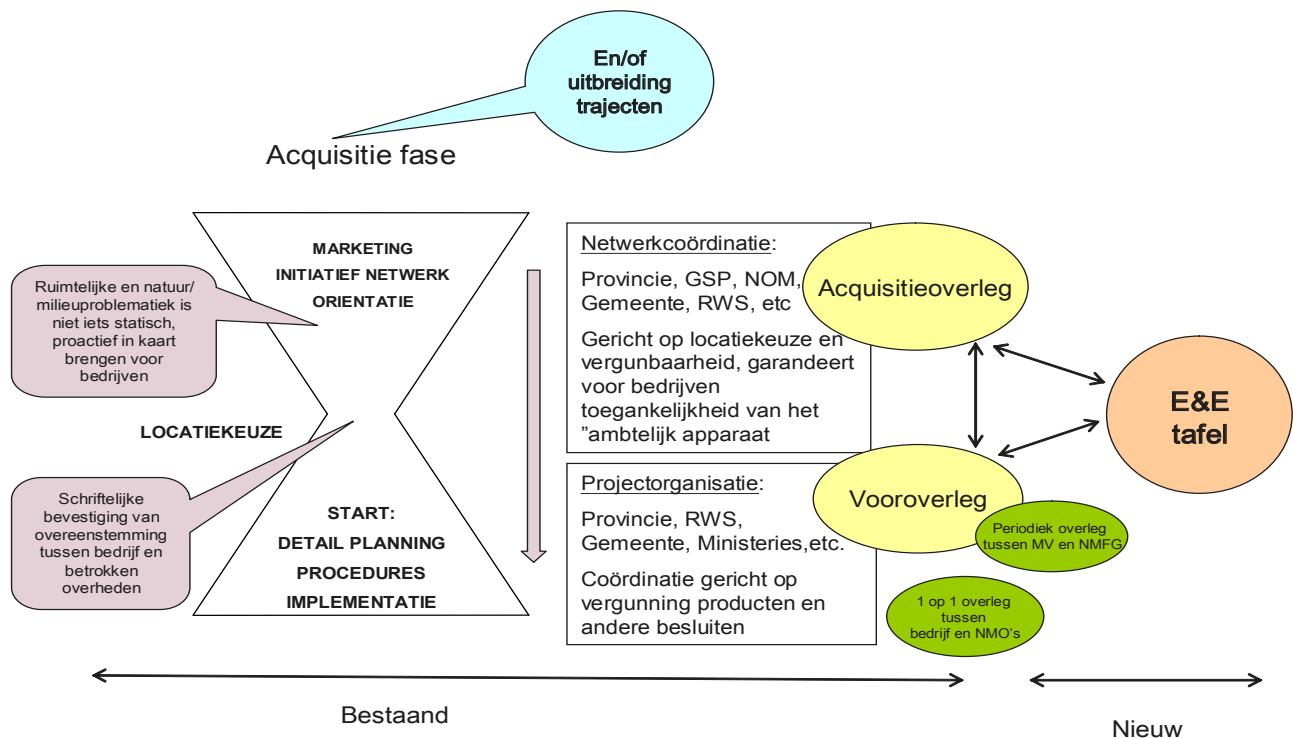
Het E&E-platform zet in op een plek aan tafel voor de NMO's, waarmee de kwaliteit van en het draagvlak voor de komst van nieuwe bedrijven kan worden vergroot. Maar, hoe verhoudt de E&E-tafel zich tot het formele acquisitie- en vergunningverleningstraject? De formele rollen en verantwoordelijkheden van het bevoegd gezag wijzigen niet, maar de E&E-tafel krijgt een wel vaste plek in het formele proces van de acquisitie en vergunningsverlening kan gezien worden als professionalisering van de dialoog.

De inzichten die tijdens de E&E-tafel ontstaan, kunnen gebruikt worden in de formele acquisitie- en vooroverleggen. Omgekeerd kunnen dilemma's die zich voordoen tijdens de formele overlegmomenten worden ingebracht en verkend op het nieuwe podium. Dit is schematisch weergegeven in figuur 3.

Inrichting van de E&E-tafel

- Om het informele overleg goed tot zijn recht te laten komen, moet bij de opzet gedacht worden aan:
- een frequentie van 2 à 3 keer per jaar
  - 8 à 10 deelnemers per sessie
  - deelname evenwichtig verdeeld tussen NMO's, bedrijfsleven en overheden, waarbij continuïteit van belang is
  - agendapunten op basis van een inventariserend rondje langs de velden
  - tijdsduur 2 tot 3 uur
  - wisselende locaties
  - een (onafhankelijk) voorzitter
  - geen notulen, wel delen van stukken en eventueel een afsprakenlijst
  - deelnemers worden geacht opbrengsten en afspraken te delen met de achterban (o.a. bestuurders).

Naast de meer praktische voorwaarden voor succes, zullen de deelnemers bij de start ook enkele spelregels met elkaar af moeten spreken, die nodig zijn om het gesprek aan tafel goed tot zijn recht laten komen. Spelregels met kernwoorden zoals: luisteren, (door)vragen, samenvatten, openheid en vertrouwelijkheid. Het E&E-platform zal functioneren als initiatiefnemer en facilitator van deze E&E-tafels.

Figuur 3. Plaats van E&E-tafel in relatie tot bestaand proces

Visdiefje

Bijlage 5 Cocreatie voor oplossingsrichtingen estuarium

In een proces van cocreatie (hier opgevat als het 'werk met werk maken'), wordt vanuit verschillende invalshoeken en in samenwerking met alle actoren gekeken naar een breed palet aan oplossingsrichtingen voor de verbetering van het Eems-Dollard estuarium. Het inventariseren en uitwerken van deze oplossingsrichtingen gebeurt ondermeer in samenwerking met de totstandkoming van het IMP. Hiervoor is het volgende stappenplan ontwikkeld.

Stap 1: Verkenning

Stap 1a: Kennisdialoog.

- Een kennisdialoog over het Eems-Dollard estuarium met bedrijfsleven, landbouwsector, waterschappen, lokale overheden en NMO's, gericht op delen van de huidige analyse en de oplossingsrichtingen²².
- Eerste aanzet tot het uitwerken van het cocreatieproces, waarbij het gaat om het verbinden van de kansrijke oplossingsmogelijkheden met andere 'belangen' zoals:
  - veiligheid en ecologische ontwikkeling;
  - innovatie scheepvaart en 'verdieping/verruiming vaargeul'.

Stap 1b: Nederlandse inbreng in het IMP versterken.

- E&E levert een stevige, gedragen Nederlandse inbreng in het IMP.
- Het project E&E kan de Nederlandse inbreng verbreden en stroomlijnen door meer partners aan tafel te krijgen en de afstemming beter te organiseren.

Daarnaast kan het project aanvullende oplossingsmogelijkheden in het lopende onderzoek van het IMP brengen. Denk daarbij aan voorstellen, zoals een smallere vaargeul (conform voorstel Deltares), het vergroten van de komberging, de toepassing van energiegetijdenturbines en mogelijkheden voor duurzaam varen. Het knijpen van de vloedstroom bijvoorbeeld wordt op dit moment door geen van de partijen in het IMP als mogelijke oplossing genoemd.

Stap 1c: Korte-termijn verbeterprojecten.

Inventarisatie van de korte termijn ecologische verbeterprojecten. Naast de kennisdialoog, het cocreatieproces en het versterken van de Nederlandse inbreng in het IMP, zal verkend worden welke korte-termijnprojecten bijdragen aan het verbeteren van het estuarium. Hierbij wordt gedacht aan projecten die bijdragen aan het vergroten van de leefgebieden op of rond het estuarium of verbetering van zoet/zout overgangen. De inspiratiekaart van het PRV²³ kan ondermeer als input dienen voor deze stap. Binnen de reikwijdte van dit project wordt een overzicht gemaakt van alle kansrijke ecologische verbeterprojecten. Deze projecten worden verkend en gescoord op criteria, zoals maatschappelijke en technologische haalbaarheid, ecologische impact en kosten. Dit resulteert uiteindelijk in een gezamenlijke projectencatalogus.

Stap 2: Uitwerking

Stap 2a: Integrale afweging van het voorgestelde oplossingspakket.

In een gezamenlijk proces met het IMP worden we meerdere oplossingsrichtingen onder de loep genomen. Voorgesteld wordt om dit eerst in een creatieve expertmatige sessie te doen. Indien dit niet door het IMP wordt gefaciliteerd, wordt dit vanuit het project E&E gedaan. In vervolg daarop wordt een publieke oloploop georganiseerd om aanvullende nieuwe ideeën op te halen. De voorstellen zullen uiteindelijk getoetst worden op technische en financiële haalbaarheid. Het moge duidelijk zijn dat het hier niet om quick wins gaat, maar om structurele maatregelen voor de langere termijn, die niet in een à twee jaar gerealiseerd kunnen worden.

²² Op basis van eerder genoemd kennisdocument: 'De ecologische toestand van het Eems-estuarium en mogelijkheden voor herstel'.

²³ Spelen met de gulden snede in het Eems-estuarium, kompas voor natuurlijke verhoudingen (2012), Programma Naar Een Rijke Waddenzee.

In tabel I is het stappenplan uitgezet in de tijd.

Marsroute	Activiteiten	Planning
Verkenning	Ia. Kennis dialoog en cocreatieproces Ib. Versterken Nederlandse inbreng in IMP Ic. Korte-termijnverbeterprojecten inventariseren	<i>Juni 2012</i>
Uitwerking I	Met publiciteit een 'open' vervolgbijeenkomst organiseren	<i>September 2012</i>
Uitwerking II	Opstellen van een oplossingspakket op basis van uitkomsten verkenning, inventarisatie IMP en eerste uitkomsten cocreatieproces, waarna deze als input dient voor totale afweging en richtingbepaling.	<i>Juni 2013</i>
Prioriteitenlijst	Financiële en politieke haalbaarheid toetsen; sluitende businesscase formuleren; start up van geselecteerde verbeter- en onderzoeksprojecten.	<i>November 2013</i>

Tabel I. Stappenplan voor bijdrage aan verbetering Eems-Dollard estuarium

Zeehonden in de Waddenzee

Bijlage 6 Het emissieverlag

Om de informatie over 'emissies, immissies en deposities' naar de toekomst toe actueel te houden en beschikbaar te stellen voor alle betrokkenen bij E&E wordt een jaarlijks emissieverlag uit voor de regio Eemsdelta uitgebracht.

Dit emissieverlag is gebaseerd op de gegevens uit de emissieregistratie. Dit betekent dat alleen de grote emittenten meegenomen worden en dat het geen nieuwe rapportageverplichting voor de bedrijven met zich mee brengt. Naast de werkelijk uitgestoten emissies, of jaarvrachten, zoals gerapporteerd in de emissieregistratie, worden ook de vergunde emissies opgenomen in het emissieverlag. Het verslag wordt uitgebracht op het niveau van de regio.

Door de informatie over de relevante stoffen te verzamelen en uit te zetten in de tijd, is het mogelijk om lokale ontwikkelingen inzichtelijk te maken en trends te herkennen en te verklaren. Hierbij wordt zowel aandacht besteed aan de ontwikkelingen over de jaren heen als de verschillen met de vergunde emissies. Het emissieverlag bevat cijfers, grafieken en tekstuele uitleg over de verschillen over de jaren.

Belangrijk om op te merken is dat de emissieregistratie rapportages ca. twee jaar achterlopen. Dit betekent dat er in 2012 gerapporteerd wordt over het jaar 2010.

Het emissiejaarverslag wordt jaarlijks aangeboden en besproken in één van de overlegtafels die het E&E-platform organiseert. Op het moment dat er zich verontrustende ontwikkelingen voordoen bespreken partijen gezamenlijk welke acties er ondernomen moeten worden. Uiteraard neemt het E&E-platform niet de taak over van het bevoegd gezag, maar heeft een signalerende en adviserende rol.

De eindverantwoordelijkheid voor het opstellen van het emissiejaarverslag ligt bij de provincie Groningen. De Werkgroep Emissies²⁴ van het project E&E, bestaande uit vertegenwoordigers van de provincie Groningen, de Inspectie voor Leefomgeving en Transport (ILT, onderdeel van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu), de Natuur- en Milieufederatie Groningen (NMFG), LTO Noord en het bedrijf NUON nemen in ieder geval voor het jaar 2012 de taak op zich om een eerste emissiejaarverslag uit te brengen. Deze zal eind 2012 verschijnen. In dit verslag zal nog niet getoetst kunnen worden aan de milieukwaliteitsdoelstellingen, maar het resultaat zal als 0-situatie kunnen worden beschouwd.

Industrieterrein Delfzijl

²⁴ De leden van de werkgroep zijn Hans de Ruiter (ILT), Hans Pastoors (NUON), Boris Pents (NMFG), Douwe Jan Sietsma (LTO Noord), Herman Brinkman en Irene van Dorp (provincie Groningen).

Colofon

Tekst: Irene van Dorp (Provincie Groningen)
Roelof Benthem, Philip Drontmann, Marjoke Hoeve (Twynstra Gudde)

Foto's: Jur Bosboom, Alex Wiersma (Provincie Groningen)

Vormgeving: Marcel Teunissen (Provincie Groningen)

Druk: Provincie Groningen

Foto omslag: Slenk bij Dollard